

Fakta ja fiktio reportaasissa

Suomentajan saatesanat

Käsillä oleva artikkeli on "paperi" jonka Thurén esitti Dubrovnikin tämänvuotisessa journalismin tutkimuksen seminaarissa; toisaalla tässä lehdessä kerron mainitusta seminaarista.

"Paperi" ei herättänyt kovinkaan vilkasta keskustelua. Se ehkä oli liian johdonmukainen, liian koherentti ja liian vähän provokatiivinen. Kukaan osin fenomenologissävytteisen seminaarin osanottaja ei väittänyt että faktan ja fiktion välillä journalismissa ei olisi mitään eroa, että mitään todenmukaisuuden kriteereitä ei olisi olemassa tai että todenmukaisuudella journalismissa ei olisi mitään arvoa.

Keskustelimme Thurénin kanssa kahden kesken siitä mahdollisuudesta, että journalismia alettaisiin yhä enemmän tehdä kaikki todenmukaisuuden kriteerit hyläten. Olimme samoilla linjoilla: sellainen journalismi olisi yhä manipulatiivisempaa ja heikentäisi ihmisten toimintakykyä vielä nykyisestäänkin.

Tämä ei toisaalta tarkoita, että yksinkertainen tietoisuus - toimintamalli olisi pätevä. Informoidaan esim. yhdysvaltalaisia miten todenmukaisesti tahansa heidän president-

tiensä ominaisuuksista, se ei automaattisesti johda toimintaan poliittikan uudistamiseksi. Pertti Hemánus

***

Romaanikirjailija ja reportteri

Vuonna 1984 yhdysvaltalainen kirjailija Gore Vidal julkaisi romaanin nimeltä Lincoln, josta pian tuli bestseller. Kirja on kuvaus presidentti Lincolnin elämästä helmikuusta 1861 - pian tuon ajankohdan jälkeen hän otti vastaan presidentin viran - huhtikuuhun 1865, jolloin hänet murhattiin.

Romaani koostuu kohtauksista joissa esiintyvät presidentti itse, hänen vaimonsa, hänen sihteerinsä, ministerinsä sekä poliittiset ystävänsä ja vihamiehensä. Näkökulma vaihtelee kohtauksesta toiseen. Jokainen kohtausta kuvataan yhden henkilön näkökulmasta, ja kirjailija raportoi mitkä ovat tämän henkilön ajatukset ja tunteet. Lincolnista, hänen persoonastaan ja hänen poliittisesta työstään annettava kuva kehittyy siltä pohjalta, miten eri henkilöt hänen ympärillään reagoivat häneen. Tässä yksi esimerkki

monista:

Lincoln ja hänen vaimonsa puhuvat kenraali McClellanista. "Kolman kerran peräkkäin presidentti ei ollut syönyt lounasta yhdessä perheensä kanssa, ja niinpä Mary itse toi hänelle täsmälleen sitä mitä hän oli pyytänyt, ei muuta - leipää ja hunajaa suoraan kennosta. --- Lincoln levitti hajamielisesti hunajaa leivänpalassel. Mary poimi nipun papereita. 'Sotilaallisesta neroudesta', hän luki. 'Ajattelen että kenraali McClellanin pitäisi lukea tätä, ei Sinun.' 'Koska hän on vielä vuoteenomana, minun on hoidettava hänen asioitaan siinä kuin omiani. Todella, olemme aikoneet lainata hänen armeijaansa ja tehdä retken Virginiaan.'

'Niinpä kai. Yksin jätettynä hän ei muuta tee kuin pyrkii presidentiksi, niin kuin juuri tälläkin hetkellä. ---' Lincoln alkoi hitaasti mutustaa leipää ja hunajaa. 'Minäkin tunnen epävarmuutta. Ja minulla on kenraali joka ei halua tavata minua.'

'McClellan ei halua tavata Sinua?' Marya suututti yhä se hävyttömyys, että ylipäällikkö oli mestaroinut presidenttiä.

Lincoln puisteli päätään. 'Joka kerta kun haluan pistäytyä hänen luonaan, minulle kerrotaan hänen nukkuvan. Oletan että ärsytän häntä liikaa.'

'Vaihda hänet toiseen!'

'Kehen?' Lincoln joi vettä ruskeasta kiillotetusta kupista.

'Kehen tahansa!'

'En minä voi ottaa ketä tahansa. Siinäpä se ongelma onkin. Minulla on oltava tietynlainen ylipäällikkö.' Lincoln katseli vaimoaan syrjäsilmin." Jne.

Samana vuonna 1984 yhdysvaltalainen journalisti Bob Woodward julkaisi kirjan nimeltä *Wired - The Short Life and Fast Times of John*

Belushi. John Belushi, komedisista rooleistaan tuttu, kuuluisa elokuva-tähti, oli vuonna 1982 kuollut huumeiden yliannostukseen. Woodward käsittelee Belushin elämää hänen ennenaikaiseen kuolemaansa saakka (hän oli kuollessaan 33-vuotias). Samalla kirja on kuvaus Yhdysvaltain taiteilijapiirien elämästä, erityisesti laajalle levinneestä kokaiinikäytöstä.

Ulkoisesti Woodwardin kirja muistuttaa suuresti Vidalin teosta. On totta että suuri osa Woodwardin kirjasta on narratiivista¹, mitä Lincoln ei ole. Mutta edellisessä on myös monia kohtauksia, joissa esiintyvät Belushi ja hänen sukulaisensa, ystävänsä, kollegansa yms. Kuten Lincoln-opuksessa, kohtaukset on aina nähty jonkun osanottajan näkökulmasta, ei koskaan Belushin omasta. Tässä esimerkki:

Belushin vaimo ja ystävät ovat taivuttaneet hänet palkkaamaan henkivartijan, Smokeyn, pitämään hänet irti huumeista. Smokey tapaa Belushin äänitysstudioissa, jossa Belushi on juuri tekemässä levyä.

"Sitten he kaikki odottivat Johnia joka tuli kolme tuntia myöhässä, ilmeisen piittaamattomana siitä että hän oli pitänyt Walshia, yhtä korkeimmin palkattua rock and roll -tähteä, jouten. John oli kerskailevalla päällä, kokaiinipilvessä, päätteli Smokey. ---

'Minun on käytävä kylpyhuoneessa', John sanoi, hieman liian pehmeästi. 'Mutta kuuntelen ensin tämän.' Hän asetti korvakuulokkeet paikoilleen ja kääntyi.

Muukalainen meni välittömästi kylpyhuoneeseen ja tuli pian takaisin.

Smokey syöksähti sisään Johnin huomaamatta. Pienessä huoneessa hänen kätensä ja silmänsä aloittivat etsimisensä. Krominvärisessä paperipyyhkeessä hän havaitsi pienen ko-

kainipaketin. Smokey sujautti sen taskuunsa ja käveli takaisin studioon.

John lopetti kuuntelun ja suuntausi kulkunsa kylpyhuoneeseen. Muutama minuutin kuluttua hän työnsi oven auki, työntyi ulos karjuen ja käveli muukalaisen luo. Smokey ponnisteli kuullakseen mumisemalla käydyn keskustelun.

'Se on mahdotonta', muukalainen sanoi ja meni kylpyhuoneeseen. Hän palasi sieltä hurjistuneen näköisenä.

Smokey katseli kun John löntysteli ympäri huonetta. Siellä vallitsi äänitykseen kuuluva tavanomainen epäjärjestys - ruokaa, drinkkejä, kahvia, savukkeita - kaikki pöydällä. Vantage Blue suussa roikkuen John käveli lattian yli ja harkitun välinpitämättömästi poimi pakkauksen Dunhill-savukkeita.

'Anna minun nähdä savukkeet', Smokey sanoi astellen pöydän luo.

'Mitkä savukkeet?' John tiuskaisi. 'Mistä sinä puhut?'

Smokey sanoi että hän arveli Johnin polttavan Vantagea.

'En polta näitä mutta haluan kokeilla', John sanoi.

Smokey kouraisi Dunhill-rasian ja otti siitä lujan otteen. John pyöri ympärillä. Smokey ei sallinut hänen mennä. Kumpikaan ei antanut periksi. Pian he olivat mätkähtäneet lattialle ja kilpailivat rasiasta painimalla. Vihdoin Smokey veti sen Johnin kädestä ja näpsäytti kannen auki. Sisäpuolella oli kokainipaketti.

Kuten olemme nähneet, puheena olevat kaksi kirjaa ovat ulkoisesti hyvin samanlaisia. Mutta tietenkin niiden välillä täytyy olla perustavanlaatuinen ero? Vidal on kaunokirjailija, jonka erikoisalana ovat historialliset romaanit, ja kirja Lincoln on historiallinen romaani. Woodward toisaalta on yksi Yhdysvaltain kuuluisimpia tutkivia journalisteja; kuten

kaikki tietävät, hän on toinen Watergate-jutun sankareista. Hänen kirjansa on John Belushin elämäkerta ja samalla tutkivan journalismin näyte. Hän väittää kertovansa totuuden, mitä Vidal ei väitä. Mutta todellisuudessa Vidalin ja Woodwardin välinen kiulu ei ole niin pohjaton kuin aluksi voitaisiin ajatella.

Jälkisanoissaan Vidal ottaa puheeksi kysymyksen kirjansa totuudenmukaisuudesta, ja hän korostaa että se on tärkeä kysymys: "Missä määrin Lincoln-kirjan yleisesti ajatellaan olevan tosi? Paljonko siitä on tekemällä tehtyä? Tämä on tärkeä kysymys jokaiselle lukijalle ja ansaitsee niin suoran vastauksen kuin kirjailija voi antaa." Ja niin Vidal vakuuttaa: "Kaikki päähenkilöt olivat todella olemassa, ja he sanoivat ja tekivät paljolti sitä minkä minä olen pannut heidät sanomaan ja tekemään" - muutamia poikkeuksia jotka Vidal selvästi osoittaa.

Vidal siis tekee selväksi, että hänet on syytä ottaa vakavasti ei vain romaanikirjailijana vaan myös historioitsijana. Hänen Lincolnin persoonallisuutta ja politiikkaa koskevasta kuvauksestaan tulisi ei vain kirjallisuuskriitikkojen vaan myös ammattimaisten historiantutkijoiden keskustella. Jos osoittautuisi että Vidal on kuvannut tapahtumien historiallisen kulun epäkorrektisti, olisi täysi syy arvostella häntä.

Lincolnin pariskuntaa lounaspöydässä kuvaava kohtaaminen on tietenkin sepitetty, mutta Vidal väittää antavansa sillä korrektein kuvan kiusallisen kenraali McClellanin toiminnasta ja Lincolnin reaktioista siihen. Romaani Lincolnista on tekijänsä mukaan pitkälle tosi.

Bob Woodwardilla on korkea ambitiotaso kirjoittaessaan John Belushista. Esipuheessaan hän sanoo: "Kaikki tämän kirjan sisältämä informaatio tulee ensi kädessä todista-

jilta tai asiakirjoista. Haastateltavista 217 puhui nauhalle ja heidän minulle antamansa informaatio on kirjan ydin." Siteeratut dialogit tulivat "suoraan mukana olleilta sellaisina kuin he sanoivat muistavansa ne".

Woodward on tehnyt jotakin joka journalisteille on hyvin harvinaista: hän on lisännyt jokaiseen lukuun viitteet, joissa hän mainitsee kuka on se lähde joka on esittänyt minkäkin väitteen. Ja vielä enemmän, hän myös kertoo milloin hän teki minkin haastattelun².

Niin ikään Woodward haastatteli noin viittäkymmentä henkilöä jotka "valottivat taustoja, ts. antoivat informaatiota jota ei voinut käyttää suoraan heihin yhdistettynä". Tämä informaatio oli pääasiassa täydentävää, ja näitä lähteitä käytettiin vain vahvistamaan tosiksi sellaisia yksityiskohtia jotka avoimesti nimeltä mainitut lähteet olivat kertoneet.

Vihdoin Woodward käytti kirjallisia lähteitä: "Tapaamiskalentereita, päiväkirjoja, puhelinluetteloja, luotokorttikuitteja, lääketieteellisiä asiakirjoja, käsinkirjoitettuja muistiinpanoja, kirjeitä, valokuvia, sanoma- ja aikakauslehtijuttuja, röykkiöittäin kirjanpitäjien asiakirjoja Belushin muutaman viimeisen vuoden ajalta, päivittäisiä filmituotantoraportteja, sopimuksia, hotellilaskuja, matkalaskuja, taksikuitteja, limousiinituitteja sekä kuukausittaisia selvityksiä Belushin rahallisista menoista".

Näin siis Woodward oli äärimmäisen tarkka ja hän eksplikoi lähteensä mallikelpoisesti. Jos journalisti koskaan on työskennellyt tutkijan tavoin, Woodward työskenteli. Silti meillä on aihetta epäillä, onko kaikki kirjassa kerrottu kuitenkin totta.

Kohtauksessa, jossa henkivartija esti Belushia saamasta kokaiinia,

henkivartija itse eli Richard "Smockey" Wendell oli lähde. Kaksi muuta henkilöä - kumpikin silminnäkijöitä - "vahvasti yleisesti" mitä oli tapahtunut. Woodward siis käytti kolmea toisistaan riippumatonta lähdettä, joten informaation pitäisi olla luotettavaa. Mutta onko jokainen yksityiskohta todella tosi?

Kuvattu episodi tapahtui 16.4.-1980. Henkivartija "Smockey" Wendelliä haastateltiin kolmesti: 17.9.1982, 19.9.1982 ja 19.3.1983. Toisin sanoen ensimmäinen haastattelu tehtiin lähes kaksi ja puoli vuotta itse tapahtuman jälkeen. Tietenkin olisi absurdia uskoa, että Wendell olisi muistanut eksaktisti mitä sanottiin ja ylimalkaan muistanut jokaisen yksityiskohdan tapahtumien ketjussa. Woodward todennäköisesti sai enemmän tai vähemmän tarkan ja yksityiskohtaisen selostuksen tapahtumista, ja sen hän muunsi kohtaukseksi jonka dialogin hän itse verbalisoi.

Sitä paitsi Wendell on jäävi todistaja. Kuten näimme, hänellä oli draamassa sankarin rooli: hän otti kokaiinin Belushilta oveluutensa ja voimakkuutensa ansiosta. Siksi on aihetta uskoa että Wendell "paransi" kohtausta ja dramatisoi omaa rooliaan.

Woodward oli todennäköisesti tietoinen näistä todistajan puutteista. Kun hän tästä huolimatta kuvaa kohtauksen pienen pieniä yksityiskohtia myöten ilman varauksia, hän ottaa vapauksia materiaalisuhteeseen. Hän kuljettaa fiktiivisen elementin sisään tutkivaan reportaasiin.

Tämän ratkaisun syy on ilmeinen: Woodward ei tyydy vain osoittamaan miten Belushi raunioitui, hän myös kertoo dramaattisen ja traagisen tarinan. John Belushin tarina on tavallaan vanhan romanttisen teeman variaatio: kertomus itsensä tuhoavasta nerosta. Woodward ei tyydy esit-

tämään huumeiden väärinkäyttöä Yhdysvaltain taiteilijapiireissä, hän haluaa myös kertoa traagisen tarinan John Belushin "lyhyestä elämästä ja kiihkeästä elämänrytmistä". Näin siis sekä "Smokeylla" että Woodwardilla oli syytä dramatisoida äänitysstudioissa sattunutta välikohtausta.

Täten Woodwardin kunnianhimo kertojana heikentää hänen uskottavuuttaan ainakin yksityiskohtien osalta.

Kuten olemme nähneet, Vidalin romaanin ja Woodwardin reportaasin välinen ero on enemmän aste- kuin laatuero. Molemmat väittävät kertovansa totuuden ja molemmat sisällyttävät fiktiivisiä elementtejä tekstiinsä.

Onko meillä aihetta tuntea että nämä kaksi kirjoittajaa petkuttavat meitä?

Itse en kerta kaikkiaan tunne Vidalin petkuttavan minua. Tiedän lukevani romaania, ja tiedän suurin piirtein miten paljon todenmukaisuutta voin odottaa ja vaatia siltä.

Mutta mitä on ajateltava Woodwardista? Tunnen hänen vähän petkuttavan minua. Woodward väittää kertovansa koko totuuden, mutta kun sovellan hänen lähteisiinsä alkeellisintakin lähdekritiikkiä, havaitseen että hänen väitteensä täytyy olla liioitteleva. En kuitenkaan ole kovinkaan hämmentynyt, koska tässä tapauksessa yksityiskohdilla ei ole suurta merkitystä. Elämäntavan kuvauksessa sen yleisten piirteiden luotettavuus on pääasia, ei kaikkien yksityiskohtien paikkansapitävyys.

Bernstein ja Woodward, Nixon ja Kissinger

Bob Woodwardin nimi liittyy läheisesti Watergate-skandaaliin. Kuten jokainen tietää, hän ja hänen kollegansa Carl Bernstein paljastivat

Nixonin hallinnon laittomat manipuloinnit.

Bernstein ja Woodward kirjoittivat Watergatesta kaksi kirjaa. *All the President's Men*³ kertoo heidän omasta Watergate-paljastustyöstään. *The Final Days* on kuvaus Nixonin viimeisestä vallassaoloajasta sekä hänen vetäytymiseensä johtaneista olosuhteista.

Kirjalla *The Final Days* on useita yhtäläisyyksiä edellä käsiteltyjen kirjojen kanssa. Se kertoo Yhdysvaltain presidentistä. Se sisältää traagisen tarinan miehestä jonka murskaavat hänen oman persoonallisuutensa heikkoudet. Ja se sisältää kohtauksia jotka perustuvat sanatarkkoihin dialogeihin.

Suuri ero taas on siinä, että tässä tapauksessa olemme tekemisissä tärkeän historiallisen tapahtumasarjan kanssa, jonka kuvauksen väitetään olevan korrekti. Bernstein ja Woodward esiintyvät historian-tutkijoina, eivät kaunokirjailijoina. Heidän tarinansa on vaikuttanut siihen kuvaan, jonka miljoonat yhdysvaltalaiset ovat saaneet Nixonista ja Watergatesta. Sellaisessa kirjassa jokainen fiktion elementti pitäisi tuomita.

Bernstein ja Woodward ovat tietoisia vastuustaan. Tämä ilmenee esipuheesta, jossa he sanovat että "todellista kertomusta näistä Nixonin presidenttikauden viimeisistä päivistä ei ole kerrottu adekvaatisti" (korostus TT:n). He haluavat "kertoa tuon kertomuksen ja luoda järjestyksen ristiriiltoihin". He myös kuvaavat työmenetelmiään mitä yksityiskohtaisimmin.

Heidän suurin vaikeutensa oli se vaatimus, että lähteiden tuli pysyä anonyymeina. "Lähteen piti jäädä luottamukselliseksi. Kun tämä taattiin, ne henkilöt joiden kanssa keskustelimme, olivat halukkaita antamaan meille informaatiota,

jota emme muuten mitenkään olisi saaneet.

Bernstein ja Woodward haastattelivat 394 henkilöä, joitakuuta heistä jopa monia kymmeniä kertoja. Yhtä haastateltiin 17 kertaa. Monet antoivat käyttöön myös "itse tapahtumien aikana tekemiään muistiinpanoja, muistioita, kirjeenvaihtoa, merkintöjä, kalentereita ja päiväkirjoja".

Kirjoittajien kunnianhimonä oli jokaisen yksityiskohdan tarkistaminen, mutta he olivat hyvin selvillä tämän tehtävän vaikeudesta: "Esim. raportoidessamme tapaamisia saatoimme miltei kaikissa tapauksissa puhua yhden tai useamman mukana olleen kanssa. Jos saimme tietoomme kaksi versiota samasta asiasta, ratkaisimme ristiriitaisuudet uudella haastattelulla. Jos tämä osoittautui mahdottomaksi, jätimme pois kaiken sellaisen aineiston jonka oikeellisuutta emme kyenneet vahvistamaan. Joissakin tapauksissa kysymys oli tapaamisista joissa mukana olleilta emme kyenneet saamaan informaatiota; tuolloin haastattelimme niitä henkilöitä, joille mukana olleet olivat välittömästi tapaamisen jälkeen kertoneet asiasta. Mitään tämän kirjan sisällöstä ei ole rekonstruoitu ilman vähintään kahden henkilön antamaa tietoa. Meillä oli onnea: noina viimeisinä päivinä Valkoisessa talossa päähenkilöt vertailivat keskenään sekä avustajiensa kanssa muistiinpanojaan."

Työnsä kestäessä Woodward ja Bernstein oppivat, mitkä lähteet olivat luotettavia ja mitkä eivät. Niitä harvoja henkilöitä jotka yrittivät tarjota heille "vääristyneitä, omaa etua palvelevia tai muuten epäluotettavia" versioita tapahtumista käytettiin lähteinä vain, jos "luotettavimmat lähteet" vahvistivat heidän kertomansa.

Jos meidän on uskominen kirjoittajia - eikä ole syytä olla uskomatta

- he työskentelivät äärimmäisen huolellisesti ja todella yrittivät antaa luotettavan kuvan tapahtumista. Mutta se ei tarkoita, että heidän kirjansa olisi jokaista yksityiskohdastaan myöten korrekti. Näin ei yksinkertaisesti voi olla. Kirja perustuu sellaisten henkilöiden kertomaan, jotka osallistuivat kuvattuihin tapahtumiin tai olivat niiden todistajina. Jos annetut tiedot perustuvat välittömästi tapahtumien jälkeen tehtyihin muistiinpanoihin ja jos useampi kuin yksi todistaja antoi kirjoittajille saman version, meidän on syytä uskoa että Bernsteinin ja Woodwardin kuvaus on suurin piirtein luotettava. Mutta sentyyppiset yksityiskohdat kuin eksaktisti reprodukoit dialogit eivät voi olla kovin luotettavia. Ihmisen muisti saattaa pettää lyhyelläkin aikavälillä. Edelleen: haastateltavat olivat itse jotenkin yhteydessä Watergate-kriisiin ja heillä oli aihetta puhdistaa itsensä, saattaa vihamiehensä huonoon hutoon tai muulla tavoin antaa tapahtumista vääristelty kuva.

Kuitenkin myös *The Final Days* -kirjassa on kohtauksia, joiden dialogit ovat sanatarkkoja reproductioita. Tarkastellaanpa kuuluisinta niistä, sitä jossa Richard Nixon henkisesti romahtaa ulkoministerinsä Henry Kissingerin läsnäollessa. Kohtaus tapahtuu 7.8.1974 illalla, kaksi päivää ennen kuin Nixon luopuu presidentin virasta:

"Hän käveli alkoviin. Siinä istui presidentti tuolissaan, jossa hän oli nähnyt presidentin usein. Kissinger ei itse asiassa pitänyt presidentistä. Nixon oli tehnyt hänestä valtakunnan ihailuimman miehen, mutta ulkoministeri ei kuitenkaan voinut tuntea kovin myönteisiä tunteita hyväntekijäänsä kohtaan. He istuivat jonkin aikaa yhdessä ja muistelivat tapahtumia, matkoja, yhteisesti tehtyjä päätöksiä. Presi-

dentti joi. Hän sanoi jättävänsä virkansa. Se olisi parasta kaikille. He puhuivat rauhallisesti - historiasta, vetäytymispäätöksestä, ulkopoliitikasta.

Sitten Nixon sanoi, ettei ollut varma kykenisikö hän vetäytymään. Pystyisikö hän olemaan ensimmäinen presidentti, joka vapaaehtoisesti jättää virkansa?

Kissinger vastasi luettelemalla presidentin aikaansaannoksia, etenkin diplomatian alueella.

"Tuleeko historia kohtelevaan minua ystävällisemmin kuin aikalaiseni?", Nixon kysyi ja kyyneleet valuivat hänen silmistään.

Varmasti, epäilemättä, Kissinger sanoi. Kun kaikki kohu olisi ohi, presidentti muistettaisiin rauhasta jonka hän oli saanut aikaan.

Presidentti romahti ja alkoi nyhkyttää.

Kissinger ei tiennyt mitä tehdä. Hän tunsu tulleen heitettyksi isän rooliin. Hän jatkoi puhumistaan, hän otti esiin aiheita joista hän oli kuullut presidentin puhuvan monta kertaa. Hän muistutti vihollisista, välttämättömyydestä kestää vastustusta ja kohdata arvostelu avoimesti.

Nyyhkytysten välillä Nixon oli haikaa. Mitä hän oli tehnyt maalleen ja kansalleen? Hän tarvitsi jonkin selityksen. Miten tähän tilanteeseen oli tultu? Miten yksinkertainen murtovaras, lukon rikkominen ja sisään tunkeutuminen, oli saanut aikaan kaiken tämän?

Kissinger jatkoi yhä puhumistaan yrittäen ohjata keskustelua takaisin hyviin asioihin, kaikkiin saavutuksiin. Nixon ei halunnut kuulla tätä. Hän oli hysteerinen. 'Henry', hän sanoi, 'sinä et ole kovin ortodoksinen juutalainen enkä minä ole ortodoksinen kveekari, mutta meidän täytyy rukoilla.'

Nixon polvistui. Kissinger koki

että hänellä ei ole muuta vaihtoehtoa kuin seurata esimerkkiä. Presidentti rukoili äänekkäästi pyytäen apua, lepoa, rauhaa ja rakkautta. Miten sellaiset asiat voisivat repiä rikki presidentin ja maan?

Kissinger arveli hänen lopettaneen. Mutta presidentti ei noussut. Hän itki. Ja sitten Nixon, yhä kyynelien, kumartui eteenpäin ja iski nyrkillään mattoa huutaen: 'Mitä minä olen tehnyt? Mitä on tapahtunut?'

Kissinger kosketti presidenttiä ja piti sitten hänestä kiinni, yritti lohduttaa häntä, yritti saada rauhoittumaan miehen joka oli matolla kumarassa kuin lapsi. Yhdysvaltain presidentti. Kissinger yritti jälleen saada häneen varmuutta ja muistutti mieliin hänen saavutuksensa.

Vihdoin presidentti ponnistautui seisomaan. Hän istahti tuoliinsa takakenoon. Myrsky oli ohi. Hän otti drinkin."

On ilmeistä että tämän tarinan primäärilähde on Kissinger. Nixon ja Kissinger olivat kahden huoneessa, ja Nixon kieltäytyi antamasta Bernsteinille ja Woodwardille haastattelua. Myöhemmin lukija saa tietää mitä Kissinger ajatteli lähtiessään Nixonin luota ("Heikko mies polvillaan, vaatteet hiestä kosteina, Kissinger pakeni. --- Kävellessään West Wing -käytävän läpi toimistoonsa Kissinger ajatteli, että hän ei koskaan ollut tuntenut olevansa niin lähellä Nixonia eikä niin etäällä hänestä. Ei koskaan niin lähellä ketään eikä niin kaukana kenestäkään, jonka oli tuntenut.")

Niinpä Kissingerin täytyy olla lähde. Mutta onko hän kertonut tämän suoraan Bernsteinille ja Woodwardille? Vai ovatko nämä puhuneet sellaisten henkilöiden kanssa, joille Kissinger on vuorollaan kertonut episodista? Kuten olemme havainneet, kirjoittajat itse myöntä-

vät tätä tapahtuneen useita kertoja. Jos nytkin on siitä kysymys, meidän on syytä epäillä informaation olevan hyvin vääristynyttä. Tai kenties Kissinger teki muistiinpanoja välittömästi tapahtuman jälkeen. Siinä tapauksessa tarinan luotettavuus kasvaa. Mutta meille ei anneta informaatiota lähteistä eikä meillä siksi ole mitään mahdollisuutta arvioida tarinan todenmukaisuutta.

Kissinger kertoo saman episodin muistelmissaan (*Years of upheaval*, 1982). Hänen versionsa on tällainen:

"Tuon yön kohtaamisesta on useita kuvauksia. Nixon oli kutsunut minut toimistostani tunnin mittaiseen verraten asialliseen keskusteluun. On myös kovasydäminen kertomus itsehillintänsä menettäneestä presidentistä, joka iski nyrkillä mattoa ja puhui katkerasti julmasta kohtalostaan. Kumpikaan ei vastaa sitä mitä minä muistan. Ei ole epäilystäkään että tapaaminen kesti lähes kolme tuntia. Nixon ei ollut tyyni eikä asiallinen. Ei hän silti ollut menettänyt itsehillintäänsäkään. Hän oli murskattu, eikä ansaitsisi enempää pohdintaa jos asia olisi ollut toisin. Mutta hän myös hallitsi itsensä. ---

Oli tavallaan vain luonnollista, että Nixonin piti viettää viimeinen yksinäinen iltansa Valkoisessa talossa yrittämällä löytää ponnistelujen vuosille jokin myönteinen merkitys. Mitä tulisi historia sanomaan hänestä? Että hän sai aikaan jotakin? Oliko maailma turvallisempi paikka? Voisimmeko me muistella jotakin jota olimme tehneet yhdessä? Hän jatkoi kysymysten vuolasta esittämistä. Hän etsi apua yksinäisyyteen-sä kykenemättä uskomaan mitä hänelle kerrottiin mutta torjumatta-kaan sitä. ---

Lähellä puoltayötä, sen jälkeen kun olimme istuneet noin kaksi tuntia Lincoln-huoneessa, valmistau-

duin lähtemään. Nixon halusi saattaa minua hissille läpi pitkän hallikäytävän, joka jakaa presidentin palatsin kahtia. Hän pysähtyi Lincolnin makuuhuoneen ovelle ja ehdotti että hän ja minä rukoilisimme siellä yhdessä. Tämä ei ollut hyvä tapa päättää ilta tai kokonainen myrskyisä elämänvaihe ja -ura. En ole varma, että hänen ehdottamansa tapa oli yhtä mielekäs kuin jokin muu ja asianmukaisempi kuin useimmat muut tavat.

Oman muistikuvansa mukaan Nixon pyysi minua polvistumaan kanssaan ja tein niin. Itse en muista yhtä selvästi polvistuinko todella. Asialla ei ehkä ole suurta väliä. Oli asento mikä tahansa, minut täytti syvä kunnioituksen ja pelon tunne niin että en tiennyt tarkkaan, mitä rukoilla."

Kissingerin oma versio on vähemmän yksityiskohtainen kuin Bernsteinin ja Woodwardin ja eroaa siitä joissakin kohdin. Niinpä edellisen mukaan kuuluisa polvistuminen tapahtui presidentin toimistossa, kun taas Kissingerin mukaan se tapahtui Lincolnin makuuhuoneessa Kissingerin ollessa lähdössä Valkoisesta talosta. Mikä tärkeämpää, Kissingerin versiossa Nixon kykeni tuntuvasti paremmin hillitsemään itseään kuin Bernsteinin ja Woodwardin versiossa, jossa kuvataan Nixon hysteerisesti lattiaa nyrkillään takovana. Kissinger jopa polemikoi Bernsteinin ja Woodwardin kirjaa vastaan juuri tässä kohdin. (Alaviitteessä hän viittaa heihin.) Ja on tarpeen mainita että Kissinger viittaa tuota iltaa koskeviin muistikuviinsa, ei kirjoitettuihin muistiinpanoihin.

Eron yksi selitys on, että Kissingerin muistikuvat muuntuivat niinä vuosina jotka olivat kuluneet itse tapahtumista ennen kuin hän ryhtyi kirjoittamaan kirjaansa. Tai

kenties hän tietoisesti antaa asioista silotellun kuvan muistelmissaan kuin niissä suorapuheisimmissa kommenteissa, joita hän esitti välittömästi tapahtumien jälkeen.

Mutta saattaa olla myös niin, että Bernstein ja Woodward "paransivat" Kissingerin - tai kuka tämä lähde sitten olikin - kertomaa. Missään tapauksessa emme voi olla varmoja, että tapahtumasarjan jokainen yksityiskohta on korrektisti kuvattu.

Mutta onko sillä väliä? Kyllä, sillä on, joka tapauksessa enemmän kuin Belushi-esimerkissämme, jossa yksityiskohdat ovat verraten merkityksettä ja ainoastaan yleinen kuva on tärkeä. Mutta Nixonin tapauksessa olemme tekemisissä tärkeän historiallisen tapahtuman kanssa. Kuva hysteerisesti itkevästä presidentistä, joka rukoilee Kissingerin vierellä ja lyö mattoa nyrkilleen, on osa yleistä Nixon-imagoa. Ei ole myöskään kiinnostamatonta, jos maailman mahtavimman valtion päämies, sodasta ja rauhasta päättävä, murtuu stressin paineessa. Niinpä tässä tapauksessa Bernsteinin ja Woodwardin kirjan puute on se, että emme saa tietää miten he ovat operoineet lähteillään. Lukijoina meillä on sytä tuntea joutuneemme Bernsteinin ja Woodwardin petkuttamiksi.

Johtopäätös

Voit kuvata tapahtumaa kahdella tavalla. Voit kertoa sen esittääksesi hyvän tarinan, stornyn. Tai voit perustella väitettäsi, osoittaa mitä tapahtui. Tavallisesti journalisti kertoo, on narratiivinen⁴, kun taas historioitsija usein - ei aina - perustelee ja osoittaa, ts. hän tekee selväksi mitä lähteitä on käyttänyt, kuinka hän on arvioinut niitä ja miten hän on tullut päätelmiinsä.

Tarina ei koskaan voi olla kaikkien yksityiskohtiensa osalta täysin luotettava. Tämä on itsestään selvää mutta ansaitsee tulla sanotuksi, koska journalisteilla itsellään tuntuu usein olevan se varsin naiivi käsitys, että he todella kertovat koko totuuden eivätkä mitään muuta kuin totuuden. Esim. juuri Bernstein ja Woodward väittävät tämänsuuntaista omasta työstään *The Final Days* -kirjan esipuheessa.

Toivoakseni käsittelemäni esimerkit osoittavat kyllin selvästi, että tarina voi parhaimmillaan olla todellisuuden likiarvo. Jos tämä likiarvo tuntuu järkevältä, lukija on halukas hyväksymään sen. Kypsä ja pohdiskeleva lukija hyväksyy sen totuuden likiarvon, kun taas naiivi lukija ottaa kaiken sananmukaisesti todetta.

Siten useimmissa tapauksissa täytyy menneisyyttä rekonstruoidulla journalistilla olla oikeus ottaa tiettyjä vapauksia. Hän täyttää pikku aukkoja yksityiskohtien osalta, hän luo dialogia ja kenties hän myös järjestää hiukan uudelleen materiaaliaan. Mutta joissakin tapauksissa on tärkeää että tosiasiat reprodukoidaan eksaktisti. Silloin journalistin on perusteltava ja osoitettava, ja narratiivisen funktion on annettava periksi. Tutkivassa journalismissa on usein olennaista, kuka sanoi täsmälleen mitä tiettyinä ajankohtana. Mutta miten eksakti journalistin on oltava eri tilanteissa? Voimmeko luoda mitään selkeitä normeja?

Kolmessa esimerkissämme joista olemme keskustelleet on tarkkuustasossa eroja, esim. todellisuuden kuvaamisen eksaktius vaihtelee. Lincoln-kirja on tuntuvasti vähemmän eksakti kuin kaksi muuta.

Toiseksi kirjat eroavat sen suhteen, miten tarkka kirjoittaja itse väittää olevansa, mitä hän lupaa. Vidalin lupaukset ovat verraten

	Todellinen tarkkuustaso	Kirjoittajan lupaukset	Lukijan vaatimukset
Lincoln	matala	matala	matala
Belushi	keskitasoinen	korkea	keskitasoinen
Nixon	keskitasoinen	korkea	korkea

vaatimattomia, mutta Bernsteinin ja Woodwardin suuria, epärealistisen suuria.

Vihdoin eroja on myös sen suhteen, miten suurta tarkkuutta lukija vaatii. Lincolnin tapauksessa lukijan vaatimustaso on matala. Hän tietää lukevansa romaania eikä hän odota muuta kuin hyvin karkeaa todellisuuden likiarvoa, hän vaatii että tarina voisi olla tosi. Belushin tapauksessa lukijan vaatimukset ovat suuremmat, mutta eivät niin suuret kuin kirjoittajan lupaukset. Kyseessä on elämäntavan kuvaus ja sille on tärkeää päälinjojen korrektisuus, oikeellisuus suhteessa itse todellisuuteen. Mutta Nixonin tapauksessa lukijan vaatimukset ovat hyvin suuret, yhtä suuret kuin kirjoittajien lupaukset. Olemme tekemisissä tärkeiden historiallisten tapahtumien kanssa, joiden jokainen yksityiskohtakin on tärkeä.

Vertailu on esitetty asetelman muodossa kuviossa 1.

Olemme havainneet että kaikessa narratiivisessa journalismissa on ja täytyy olla fiktiivinen elementti. Mutta tämä ei tarkoita, että journalismin ja fiktiivisen kirjoittamisen välillä ei olisi mitään eroa. Se tarkoittaa että ero on pienempi kuin voitaisiin luulla. Kysymys faktasta ja fiktiosta journalismissa on hankala eikä siihen ole mitään yksinkertaista ratkaisua. Lukijalla on legitiimi oikeus kahteen asiaan: siihen että

hänelle kerrotaan totuus ja siihen että hän saa lukea hyvän tarinan, storyn. Mutta jos journalisti on tietoinen rajoituksistaan ja tekee ne selviksi yleisölleen, osa ongelmas- ta on ratkaistu.

Viitteet

¹Englannin kielen adjektiivinen *narrative* ei tässä yhteydessä ole täysin selvä. Keskustelussamme Thurén sanoi tarkoittavansa sillä sellaista kertomisen tapaa, jossa jotakin tapahtumasarjaa koskevia väitteitä ei perustella, ei osoiteta tosiksi eikä esitetä niitä koskevia varauksia. Kuten hän itse totesi, mainittua sanaa voidaan käyttää myös muissa merkityksissä (PH-s).

²Thurén on koulutukseltaan historioitsija ja erikoistunut opetustyössään mm. journalismin lähdekritiikkiin; hän on juuri julkaissut kirjan *Orientering i källkritik* (Esselte Studium, Stockholm 1986). (PH-s).

³Tämä kirja on ilmestynyt myös suomeksi nimellä *Presidentin miehet* (WSOY, Porvoo 1974). (PH-s).

⁴Tässä kohden Thurén käyttää englannin kielen verbiä *narrate*. (PH-s).